

PREDNOSTI IN NEVARNOSTI TELEDELA - PERSPEKTIVE UVAJANJA TELEDELA V SLOVENIJI

Franc Trček*

Povzetek

Teledelo s pospešeno informatizacijo dobiva nove oblike in vsebine, kar vpliva na povečevanje števila občasnih in stalnih teledelavcev. V prispevku po uvodni predstavitvi problema definiranja teledela poskušamo predstaviti nekatere ključne prednosti in slabosti teledela za zaposlene in delodajalce ter vplive naraščanja števila teledelavcev na časovno-prostorsko organizacijo družbenega delovanja. Pri tem izhajamo iz spoznanj tako primerov in študij teledela v tujini kot tudi iz spoznanj lastnega raziskovalnega dela in rezultatov raziskav Rabe interneta v Sloveniji. V zaključku podajamo razloge za zaostajanje Slovenije na področju razvoja teledela in izhodiščne smernice bodoče politike informatizacije Slovenije.

Abstract

With the widespread of informatisation teleworking gains new forms and contents, thus enabling the increase of temporary and permanent teleworkers. In the article, the author presents and defines some critical benefits of teleworking for employees and employers, and impacts of the increasing number of teleworkers upon regional development. Following the findings of foreign and own research and the results of the research Internet Use in Slovenia, there is an analysis of the current status of teleworking in Slovenia. In the conclusion the author presents some necessary elements of national policy of informatisation, needed for the future development of teleworking in Slovenia.

1. TELEDELO – DEFINICIJSKA PROBLEMATIKA

Čeprav teledelo ni nov pojav, je neizpodbitno dejstvo, da postaja množičen pojav šele s pospešeno informatizacijo, ki smo ji priča v zadnjih petih letih v informacijsko razvitih državah. Tako na primer ugotavljajo v zadnjem poročilu Status Report of European Telework, ki ga je izdal DG za Informacijsko družbo EC, podvojitve števila teledelavcev v letu 1999 s 4.6 milijonov na 9 milijonov. V ZDA rezultati raziskave 1999 U.S. Residential Telecommunications Survey kažejo, da v 27,4% gospodinjstvih stalno ali občasno delajo na domu in precejšen del teh del je teledelo. [6]

Kljub tem očitnim dolgoročnim trendom rasti teledela ostaja samo definiranje [5], kaj vse teledelo je, še vedno nerazčiščeno, odprto vprašanje. Na to kažejo tudi zelo različna metodološko-vsebinska izhodišča pri raziskovanju teledela.¹ Preden poskušamo definirati teledelo, moramo opozoriti na dejstvo, da gre pri teledelu za način opravljanja dela in ne zaposlitev kot tako.

Večina definicij se strinja s tem, da gre za delo, ki ga neka oseba, teledelavec, deloma ali v celoti opravlja na lokaciji, ki ni značilno, tradicionalno delovno okolje, in pri tem uporablja telekomunikacije. Že ta minimalistično-funkcionalna definicija postaja vprašljiva, ker je pač zaradi trendov deterritorializacije, deagregacije, deindustrializacije oziroma zaradi prehoda v netradicionalne, fleksibilne oblike dela [1], vedno težje odgovoriti na vprašanje, kaj sploh je tradicionalno delovno okolje.

Pri konkretnih študijah pa se teledelo definira zelo različno. Pogosto ga enačijo le z teledelom na domu ter v informacijskih centrih. Problemu definicij smo tako namenili dovršen del posvetovanja Transborder Teleworking – Towards the Formulation of an International Research Agenda, ki sta ga decembra 1999 organizirala The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions in ILO v Dublinu. [8] V poskusu, da bi zajeli vse različne oblike

* mag. Franc Trček, Center za prostorsko sociologijo - Inštitut za družbene vede - Fakulteta za družbene vede, E-mail: franc.trcek@guest.arnes.si

1 Na primer v raziskavi Teledelavci v Avstriji, ki jo je izvedel avstrijski nacionalni statistični urad, so uporabili trirazredno definicijo. Po prvi, "restriktivni", je teledelavec tisti, ki opravlja teledelo minimalno 8 ur tedensko in za prenos rezultatov dela uporablja internet, telefon ali fax. Kljub tej minimalistični "restriktivni" definiciji so ugotovili, da so teledelavci leta 1999 predstavljali le 1% delovno aktivne populacije.

teledela, smo se v naši funkcionalni definiciji dokopali do šest različnih oblik teledela:

1. teledelo na domu;
2. teledelo na lokacijah, ki so običajno bližje kot tradicionalna delovna okolja:
 - v informacijskih pisarnah, ki so v lasti lokalnih skupnosti v soseščini in ki ponujajo potrebno opremo za teledelo, katero si delijo različni uporabniki;
 - v tako imenovanih satelitskih pisarnah, kjer gre za dislocirane, teritorialno oddaljene oddelke delovnih organizacij, ki pa so informacijsko povezane z centralno lokacijo konkretne organizacije;
 - v »tele-kočah«, nekakšni nadgradnji informacijskih pisarn, kjer ponujajo ob informacijski opremi tudi potrebno podporo pri izobraževanju ter pomoč pri reševanju konkretnih problemov (ta način organiziranja se predvsem uporablja za uvajanje teledela v oddaljenih ruralnih območjih);
3. teledelo v novih delovnih okoljih, kjer telekomunikacijska opremljenost omogoča teledelo:
 - v telecentrih – gre za podobne oblike kot so satelitske pisarne, le da niso nujno blizu bivalnega okolja, običajno jih vodijo zunanje organizacije in ne matične delovne organizacije;
 - v klicnih centrih, kjer gre za različne oblike informacij in storitev, posredovanih po telefonu;
4. mobilno in nomadsko teledelo na spreminjajočih se lokacijah;
5. mednarodno teledelo;
6. in teledelo, ki ne potrebuje uporabe informacijskih tehnologij.

V še tako široki definiciji, kakšne vse so lahko oblike teledela, nam ni uspelo zajeti vseh praktično potekajočih in futuristično možnih oblik teledela. Tak primer so tako imenovana infomesta in infososeske. Slednja naj bi bila bodoča informacijsko visoko razvita mesta, kjer bi informatizacija in deteritorializacija oziroma virtualizacija družbenega delovanja ne določala le prevladujočih novih oblik teledela, ampak tudi info-urbani življenjski stil nasploh.

Ob tem se postavlja vprašanje, če lahko delo, ki poteka v telecentrih, klicnih centrih in satelitskih pisarnah, pojmuje kot teledelo, ki prinaša kvalitativno razliko glede na dela, ki potekajo v klasičnih, tradicionalnih delovnih okoljih. Celó več! Lahko rečemo, da se navedena delovna okolja spreminjajo v klasična, tradicionalna delovna okolja v informacijskih družbah in kot taka niti po tempu dela niti po prevladujoči organizacijski kulturi niso kvalitativno bistveno različna, kot so bili na primer tayloristični obrati v industrijski masovni produkciji podrejeni logiki tekočega traku.

Sociološko gledano je potrebno večjo pozornost nameniti analizam novih delovno-bivalno-prosto-časovnih okolij, ki omogočajo večjo fleksibilnost prostorsko-časovne organizacije tako dela kot tudi družbenega delovanja nasploh. V nadaljevanju bomo poskušali podati, katere so temeljne prednosti in pomanjkljivosti dela v teh novih delovnih okoljih.

2. ANALIZA PREDNOSTI IN SLABOSTI ZA TELEDDELAVCE

Ker menimo, da je potrebno v socioloških analizah izhajati iz fenomenov samih oziroma iz vsakdanje dejavnosti akterjev, bomo najprej predstavili prednosti in slabosti teledela za same teledelavce.

2.1. Prednosti teledela za teledelavce

Že od samega začetka razprav o teledelu se v teoretskih in tudi empiričnih študijah poudarja, da sta ključni prednosti teledela za teledelavca avtonomija odločanja o razporeditvi delovnega časa in finančno-časovni prihranek, ki je posledica dejstva, da ni več prevoza na delo. Te dve ključni prednosti se nanašata predvsem na teledelo na domu in mogoče še na delo nomadskih teledelavcev, vendar se v razpravah običajno ne poudarja, da ostale oblike teledela pogosto ne omogočajo teh prednosti.

Teledelavec naj bi si po lastnih željah in možnostih organiziral fleksibilni delovni čas, ki bi mu omogočal boljše izkoriščanje časa, namenjenega družini, zabavi, rekreaciji – skratka, tayloristično rečeno, boljši izkoristek časa za regeneracijo. Ob tem se pogosto predpostavlja, da delo na domu omogoča tudi boljše delovne pogoje, mir in tišino, ki omogoča večjo koncentracijo in posledično višjo produktivnost teledelavcev. Pri večini vsebin, ki jih lahko opravljamo kot teledela, pa je možna tudi delokalizacija dela, kar pomeni, da teledelavec lahko ohrani zaposlitev tudi, če se preseli oziroma tudi če je prostorsko mobilni. Vse to naj bi omogočalo tudi višjo stopnjo zadovoljstva teledelavcev s svojo zaposlitvijo.

V zadnjem času se v razpravah o teledelu, predvsem na osnovi trendov izrazitega naraščanja števila samozaposlenih teledelavcev v ZDA, poudarja pomen teledela za samozaposlene. Slednji lahko, z ustrežno časovno samoorganizacijo, opravljajo večje število pogodbenih del in se povezujejo v omrežja samozaposlenih, ki se lahko, zaradi svoje fleksibilnosti, hitreje odzivajo na nove potrebe na trgu. Pri tem je potrebno poudariti, da je precejšnje število samozaposlenih teledelavcev posledica prevladovanja ideje »vitke organizacije« kot doktrine v teoriji organizacij, ki se v praksi izraža z izločanjem večine neprimarnih, vendar za delovanje nujno potrebnih, dejavnosti iz delovne organizacije. Skratka, bivši delavci so pogosto prisiljeni

postati samozaposleni teledelavci, če želijo ohraniti zaposlitve. V bolj kritičnih študijah naraščanja števila samozaposlenih pa ugotavljajo, da sta za uspešnost samozaposlenih delavcev ključnega pomena marketing in združevanje v omrežja (samozaposlenih) teledelavcev.

2.2. Slabosti in nevarnosti teledela za teledelavce

Raziskave v najbolj naprednih (tele)delovnih okoljih kažejo, da teledelavci običajno delajo več kot ostali, kar pogosto vodi v zmanjševanje obsega časa, namenjenega drugim dejavnostim [12], in celo izkoriščanje drugih družinskih članov kot »ilegalnih« teledelavcev. Ob tem delo lahko postaja nevidno za sodelavce in delodajalce, kar lahko vodi v neskladje med pričakovanimi in dejanskimi dohodki. Z zmanjševanjem družbenih stikov med sodelavci prihaja tudi do zmanjševanja skupinske solidarnosti. Prostorsko-časovna razpršenost in dolgoročno izginjanje klasičnih odnosov med zaposlenimi in delodajalci pomeni tudi velik izziv za sindikate, ki se z zamudo prilagajajo novim trendom.

Cela vrsta potencialnih slabosti in nevarnosti se nanaša na mikro delovno okolje oziroma na samo delovno mesto, zlasti ko gre ali za delo na domu ali za nomadske teledelavce. Teledelavci naj bi imeli, ko gre za delo na domu, ustrezen ločen prostor ter nasploh pri vseh oblikah teledela ergonomično in zdravju prijazno delovno opremo. Na Švedskem so poskušali ta problem reševati z namenskim, prilagojenim modularnim in fleksibilnim pohištvo, ki naj bi ga teledelavcem zagotavljali delodajalci. Čeprav je šlo za do uporabnika prijazno oblikovane delovne niše, so jih teledelavci zavračali, ker so to doživljali kot pretiran poseg v zasebnost in avtonomijo odločanja o opremi lastnega bivalnega okolja.

Zelo pomembno je tudi vprašanje, kdo bo zagotovil in financiral informacijsko-komunikacijsko opremo. Če gre za opremo, ki jo zagotovi delodajalec, je še dodatno vprašanje ozke namenskosti njene uporabe. Radikalen je pristop, ki prepoveduje uporabo računalniške opreme za vse s konkretnimi delovnimi nalogami nepovezanimi dejavnostmi. Poznani so tudi primeri, ko so v skandinavskih deželah – ob ustrezni programski zaščiti delu namenjenih vsebin – dovoljevali teledelavcem uporabo računalniške in programske opreme zunaj delovnega časa za lastne potrebe oziroma potrebe družine. Rezultati so bili ugodni, ker so teledelavci to dojeli tudi kot zaupanje delodajalcev do njih in do njihove odgovorne uporabe.

Za uspešnost dela je zelo pomembna tudi organizacija spremljanja poteka dela oziroma tako imenovani monitoring. Teledelavci bi morali biti vnaprej

seznanjeni tako z oblikami nadzora kot tudi z vsebino nadzora. Sindikalisti se zavzemajo, da bi morali morebitne nadzore na domu delodajalci najaviti vnaprej, hkrati pa bi morali tudi zagotoviti teledelavcem možnosti oziroma rezerviran čas za medsebojno komunikacijo in komuniciranje z nadrejenimi ter za komunikacijo med njimi in sindikati. Ob tem je za uspešen potek teledela potrebna tudi neprekinjena tehnična in vsebinska podpora, ki omogoča najhitrejšje odpravljanje težav s programsko in strojno opremo kot tudi dostop do za delo potrebnih informacij v najkrajšem možnem času. Slednje se je izkazalo kot najbolj kritičen dejavnik pri uvajanju teledela v večjih delovnih organizacijah.

Odprto vprašanje je tudi (za)varovanje teledelavcev in opreme, ki jo uporabljajo. Predvsem vprašanje varnosti pri delu bo postalo vedno bolj pereče zaradi naraščanja obsega teledela. To se pogosto ne upošteva v tele-centrih, kjer sam ritem dela pogosto onemogoča teledelavcem počitek. Na globalni ravni je dolgoročno problematična selitev nižje zahtevnih oblik teledela v države tretjega sveta, kjer ni zagotovljena ustrezna sindikalna zaščita oziroma ni sindikatov, ki bi nadzorovali kvaliteto delovnega okolja ter morebitne zdravju škodljive posledice neustrezne organizacije delovnega procesa.

Na kratko orisane morebitne slabosti in nevarnosti teledela za delavce predvsem kažejo, da gre za nove oblike dela, katerim še ni ustrezno prilagojena delovno-zaščitna zakonodaja. Slednje pomeni velik izziv za delojemalce, ki se morajo organizirati v nove, fleksibilnejše sindikate in si zakonsko izboriti primerne delovne pogoje in delovne odnose. Veliko vlogo pri tem lahko odigra nacionalna politična oblast s programi spodbujanja teledela in zagotavljanjem humanizacije delovnih pogojev.

3. ANALIZA PREDNOSTI IN SLABOSTI ZA DELODAJALCE

3.1. Prednosti teledela za delodajalce

Na ravni zmanjševanja stroškov omogoča teledelo dolgoročno zniževanje stroškov za pisarniške kapacitete in njihovo vzdrževanje. Z ustrezno organizacijo začasnih pisarniških delovnih mest (»rent a desk« pristopom) v po obsegu zmanjšanih pisarniških prostorih se lahko odpravi tudi običajna neizkoriščenost slednjih. Ob tem se delodajalcu lahko izrazito zmanjšajo stroški nadomestila prevozov za teledelavcev na domu.

Študije kažejo, da se z zmanjšanjem prekinitev in motenj med delom, ki so značilne za klasične oblike

dela, povečata tako produktivnost² kot tudi kvaliteta opravljenega dela teledelavcev. Ob tem običajno ugotavljajo, da so teledelavci, ki so se praviloma sami, prostovoljno odločili za to obliko dela, tudi bolj zadovoljni s svojim delom glede na ostale zaposlene.

Glede upravljanja s človeškimi viri, potencialnimi znanji je pri teledelu kot obliki organizacije delovnega procesa možna večja izkoriščenost potencialnih znanj. Ob tem je možno z vključevanjem samozaposlenih teledelavcev in ožje specializiranih virtualnih organizacij v omrežja organizacij (»networks of firms«) oblikovati zahtevnim delovnim nalogam namenjena omrežja. Fleksibilnost časovno-prostorske organizacije teledela pa omogoča tudi enostavnejše zadovoljevanje potreb po specifičnih profilih zaposlenih v času, ko se kažejo potrebe po novih znanjih.

Teledelo tudi razširja krog potencialnih zaposlenih z vključevanjem prostorsko mobilnostno omejenih skupin (hendikepirani, mlade družine, zaposlenih iz ruralnih predelov...) in z oblikovanjem dejanskega globalnega trga delovne sile, ki vključuje potencialno delojemalce iz vseh primerno informatiziranih držav.

3.2. Slabosti teledela za delodajalce

Slabosti oziroma neučinkovitost teledela je - kot kažejo izkušnje - posledica premalo operativnega načrtovanja pri uvajanju teledela. Predvsem je pomembno - ob kadrovanju za to obliko dela primernih zaposlenih (samoiniciativnih, fleksibilnih, informacijsko usposobljenih...) - zagotoviti ustrezno predpripravo, ki vključuje izobraževanje bodočih teledelavcev, in nepretrgano dostopno tehnično in vsebinsko pomoč, ki zagotavlja v najkrajšem možnem času odpravljanje morebitnih napak v delovanju strojne in programske opreme ter reševanje z delom povezanih vsebinskih »ozkih grl«. Pri tem je skorajda odveč pripomniti, da je osnovni pogoj za uspešno teledelo ob ustrezni razviti in zanesljivi telekomunikacijsko-informacijski infrastrukturi tudi zagotovljena kvalitetna, za uporabo enostavna in glede ukazov razumljiva programska oprema.

Nevarnost, ki jo običajno navajajo delodajalci, je izguba nadzora nad delom. Vendar moramo pripomniti, da gre pri tem pogosto za strah, ki je posledica preživelih organizacijskih kultur, ki temeljijo na nadzoru in nezaupanju do sodelavcev. Na ravni tako imenovanega »info-proletariata« pa računalniško podprti monitoring ne pomeni večjega problema. Potencialni problem lahko nastane le z zlorabami tega nadzora oziroma s takšnimi oblikami nadzora, ki pri teledelavcih povzročajo občutek ujetosti v panopticum. Zato je potrebno v času načrtovanja možnih teledel

sodelovanju z bodočimi teledelavci razviti učinkovite mehanizme kontrole učinkovitosti in kvalitete delovnega procesa.

4. TELEDELO KOT IZZIV ZA PROSTORSKO-ČASOVNO REORGANIZACIJO DRUŽBENEGA DELOVANJA

Uvajanje različnih oblik teledela je seveda tudi velik izziv za prostorsko-časovno reorganizacijo družbenega delovanja v okoljih, kjer to uvajanje poteka. Za uspešno izvedbo prehoda so potrebni nekateri robni pogoji. Najpomembnejša je gotovo razvita telekomunikacijsko-informacijska infrastruktura in nizke cene uporabe slednje ter obstoj sektorjev, ki svoje delovne utemeljujejo predvsem na znanju in produkciji, manipulaciji in distribuciji informacij [7] [11]. Dodatni dejavniki, ki lahko pospešijo uvajanje teledela, so tipični problemi visoko urbanih družb - kot so prometne konice, visoke cene pisarniških prostorov - in želeni načini reševanja kot so predvsem pobegi iz mesta, suburbanizacija in celo preselitve v ruralna, manj stresna bivalna okolja.

Seveda je zaradi naraščajoče globalne tekmovalnosti kot gonilne sile gospodarskega in družbenega razvoja ter namer ponudnikov za teledelo nujnih infrastruktur po kar največji izkoriščenosti ponudbe potrebna razvojno-politična podpora na vseh teritorialnih ravneh. Ravno slednja se je pogosto izkazala kot odločilen dejavnik pri razvoju danes najbolj razvitih in propulzivnih centrov za teledelo tako na nacionalni (npr. Irska, Švedska, ZDA, Japonska) kot tudi na lokalno-regionalni ravni (Amsterdam, Bologna, Dublin, Kobe, Manchester).

Naraščanje obsega teledela in sploh večja časovno-prostorska fleksibilnost in avtonomnost zaposlenih glede organizacije delovnega časa ter spremenjena razmerja med delovnim in prostim časom ter prehod iz prostorskega coniranja v ponovni preplet in enotnost bivalnega, delovnega in prostočasovno-rekreacijskega okolja nujno zahtevajo tudi spremembe v prostorsko-časovni organizaciji družbenega življenja nasploh. Predvsem je potrebno za celo vrsto sektorjev in storitev omogočiti prehod v tako imenovano 24-urno družbo [2] [4], kjer je zagotovljen časovno neprekinjen, neomejen dostop do potrebnih storitev. Zagotovitev slednjih pa je pri številnih dejavnostih možna v »tele« obliki (telemedicina, telenakupovanje, telesvetovanje, telefinance, tele(samo)izobraževanje...). Z njimi se ponujajo tudi številne nove niše za bodoče teledelavce.

² Interna raziskava Hewlett Pacard Ireland je pokazala, da s teledelom naraste produktivnost do 25 %.

5. (NE)INFORMATIZACIJA SLOVENIJE IN MOŽNOSTI ZA RAZVOJ TELEDELA

Kot smo že izpostavili v vrsti objav ključni problem informatizacije Slovenije ni v pomanjkanju informacijskih znanj in računalniško-telekomunikacijski neopremljenosti, ampak v pomanjkanju informacijsko-razvojnih politik na različnih teritorialnih ravneh, ki bi ta pretežno neizkoriščena znanja in opremo napolnile z vsebinami. Rezultati raziskav Raba interneta v Sloveniji kažejo, da prihajamo v stadij, ko se bo populacija potencialnih uporabnikov interneta (samo)zapolnila, kar pomeni, če nekoliko grobo poenostavimo, da bo informatizirano približno 40% celotne populacije, ki bo po demografsko-strukturalnih karakteristikah »običajnih« uporabnikov kazala neuravnoteženo podobo. Iz informatizacije bodo izključeni seveda tisti, ki so izključeni tudi v informacijsko bolj razvitih okoljih brez ustreznih informatizacijsko-razvojnih politik (starejši, hendikepirani, nižje izobraženi, etnične manjšine, gospodinjje, prebivalci ruralnih predelov). [9]

Tako lahko navedem rezultate svoje raziskave *Delovno okolje v Mestni občini Koper: Stanje, problemi, razvojni trendi*. Raziskava je bila izvedena v času od 1995 do 1998 in je kombinirala kvalitativne (nestandardizirani usmerjeni intervjuji) in kvantitativne metode (anketa na reprezentativne vzorcu celotne populacije). Pri raziskovanju informatizacije v lokalnem in regionalnem delovnem okolju Slovenske Istre sem ugotovil, da bi lahko po samooceni 75% zaposlenih z višjo in visoko izobrazbo svoje delo pretežno opravljalo kot teledelo. Večina od njih ima tudi že osebni računalnik v gospodinjstvu, hkrati pa predstavljajo večinski delež gospodinstev z dostopom do interneta v regiji. Zaradi specifičnosti dela v prevladujočih sektorjih v regiji (transportno-logistični, bančno-zavarovalniški, turistični) bi lahko tem potencialnim teledelavcem dodali vsaj še 50% zaposlenih z nižjimi stopnjami izobrazbe. V praksi pa teledelo v regiji skoraj ne obstaja, če izvzamemo manjšo skupino programerjev, ki delajo doma in servisirajo svoje produkte na daljavo. Pa še slednji morajo pogosto obiskovati svoje stranke, ker te nimajo zaupanja v elektronsko sodelovanje oziroma nimajo zaupanja, da je "online" prikazano delo tudi dejansko opravljeno delo. Na osnovi osemdesetih usmerjenih intervjujev z vodilnimi delavci sem ugotovil, da gre skorajda izključno za blokado na ravni organizacijske kulture oziroma nezaupanja v zaposlene. Vodilnim delavcem se zdi teledelo predvsem "utopična fantazija" in "možnost za nedelo že tako premalo delavnih zaposlenih" in ne kažejo interesa po uvajanju vsaj občasnega teledela. [10]

Podobne primere bi lahko našli tudi v drugih regionalnih okoljih. Verjetno pa je v manj razvitih regi-

jah odpor do teledela še večji. Presenetljivo pa je, da se v delovnih organizacijah, kjer jih tuji partnerji prisilijo v to, brez večjih težav reorganizirajo v informacijsko naprednejše oblike prostorsko-časovne organizacije delovnega procesa. Seveda imamo tudi v Sloveniji teledelavce, vendar gre tukaj praviloma za dodatno delo doma z občasnim izkoriščanjem informacijskega dostopa.

6. SKLEP

Neobstoja načrtovanega teledela v Sloveniji je posledica prevladovanja neinformacijske zavesti, ki nas prepričuje, da je vse to "še daleč stran", "futuristično", "utopično", "neizvedljivo". Ta zavest pa onemogoča realizacijo obstoječih znanj in izkoriščanje obstoječe infrastrukture, kar se z makroekonomskega stališča kaže predvsem kot slaba naložba in ne kot razvojni potencial, ki bi ga bilo potrebno nemudoma aktivirati.

Brez nacionalne informatizacijske razvojne politike ostajamo tudi skorajda brez virtualiziranih vsebin, ki bi lahko proizvedle nova delovna mesta za bodoče teledelavce. Iz lastnega raziskovalnega dela pa ugotavljam tudi, da ovira ni prisotna le na ravni politike, kjer - razen redkih izjem - prevladujejo informacijsko nepismeni, če že ne arhaični politiki, ampak tudi predvsem na ravni predinformacijske miselnosti delodajalcev oziroma managementa na vseh, zlasti pa na najvišjih ravneh.

Glede na relativno dobro obstoječo infrastrukturo in evropsko primerjalno gledano dobro razvita omrežja kableske televizije je problem informatizacije Slovenije prvenstveno problem politične odločitve in prehoda iz tayloristične organizacijske kulture v kulturo znanja. V nadaljevanju podajam oris nekaterih - po mojem mnenju nujnih - smernic bodoče politike informacijskega razvoja Republike Slovenije.

- Pospešitev izvedbe zakona o elektronskem podpisu kot izhodišča za celotni spekter informatiziranega gospodarstva.
- V sodelovanju z bankami pospešiti uvajanje elektronskega denarja (E-cash) z ustreznimi zaščitnimi kriptografijami.
- Preoblikovati delovno zakonodajo tako, da bo prilagojena dolgoročnim družbeno-prostorskim spremembam prostorsko-časovne organizacije dela (fleksibilnost, deagregacija, delokalizacija, pestrost oblik delovnih odnosov...). Npr. v tripartitnem odnosu delodajalci, sindikati, izvršilna oblast določiti minimalne potrebne pogoje za opravljanje teledela, ki morajo vključevati ob varnosti pri delu in ustrezni opremini tudi vprašanja lastništva opreme in dovoljenih načinov nadzora teledelavcev.

- Spodbujati uvajanje teledela z ustreznimi fondi sofinanciranja potrebne opreme (možni pilotni projekti teledela kot oblike (samo)zaposlovanja). Pri tem lahko vlada in vladne službe izkoristijo dobre bilateralne odnose z Irsko, ki ima bogate izkušnje na področju uvajanja in problematiki zakonodaje teledela.
- Kot večinska (74%) lastnica Telekomoma omogočiti t.i. »free-net«, brezplačen dostop do interneta oziroma zaračunavanje le telefonskega impulza, ki mora biti enoten za območje celotne države in seveda stroškovno ugoden.
- Pri prodaji Telekomoma najti sovlagatelja, ki bo s svojimi omrežji omogočal globalno informatizirano uporabnikov po lokalnih tarifah. (Na primer to kar nudi IBM pri dostopu do interneta – dostop v cca. 60 državah na lokalno klicno številko).
- Država kot večinska lastnica ELES-a, DARS-a, SŽ mora pospeševati izkoriščanje njihovih »internih« informacijskih sistemov tudi za širši krog uporabnikov.
- Z ugodno davčno politiko za investitorje spodbujati vse razvojno primerne oblike informatizacije. Zlasti npr. izkoriščanje (nadgrajenih) kabelskih omrežij za informacijski dostop.
- Z davčnimi olajšavami spodbujati informatizacijo uporabnikov.
- Izvesti pilotne projekte, ki bodo združevali kvalitno informacijsko dostopnost (lahko tudi brezžični sistemi), kreditno politiko stanovanjske gradnje in varovanje regionalnih arhitektonskih in krajinskih specifik kot oblik revitalizacije populacijsko ogroženih (ruralnih) predelov. Ob tem je možno locirati tudi informacijske pisarne ali klicne centre v te predele kot infrastrukturno izhodišče za bodoče oblike zaposlovanja v ruralnih predelih (upoštevaje izkušnje iz Škotske, Irske, Skandinavje).
- Razvoj programov, ki bodo nadgradili program Računalniškega opismenjevanja v šolskih zavodih v smeri vključevanja novih informacijskih medijev v celotni šolski proces.
- Spodbujati informatizirano izobraževanje na daljavo kot bodočo temeljno obliko dodatnega izobraževanja odraslih in obliko izobraževanja »ob delu« sedanjih generacij »izrednih« študentov (z ustreznimi brezplačnimi mehanizmi pomoči pri uvajanju).
- Pospešiti informatizacijo poslovanja državne uprave z »on-line« rutinizacijo pridobivanja številnih potrdil, dokumentov, ki jih državljani potrebujejo v upravnih postopkih, in tudi z informatizacijo celotnih upravnih postopkov.
- Omogočiti državljanom prost in uporabniško prijazen dostop (ob predhodni registraciji uporabnika) do podatkovnih baz (ob upoštevanju zakonsko ustrezno urejenih načel zasebnosti), ki se financirajo iz proračuna (npr. statistike, zemljevidi, rezultati javnomnenjskih raziskav, ekspertne študije, »razgrnitve« projektov).
- V sodelovanju z lokalnimi oblastmi spodbujati razvoj lokalnih virtualnih demokracij, ki bodo omogočale lažjo participacijo občanov z organi oblasti, spremljanje njihovega dela, dajanje pobud, kritiko »razgrnitev« prostorskih in drugih načrtovanih projektov ter tudi omogočale povezovanje občanov in državljanov v virtualne forume civilne družbe.
- Pri podeljevanju koncesij operaterjem informacijskih infrastruktur zagotavljati odprtost omrežij tudi za neprofitne vsebine (npr. kabelski operater mora v koncesijski pogodbi zagotoviti, da bo omogočal kibernetsko povezovanje civilno-družbenih pobud, komunikacijo na relaciji občani-lokalna oblast, državljani – državna uprava).
- Kot del spodbujanja lokalnih virtualnih demokracij omogočiti dostop informacijsko prikrajšanim slojem do kibernetskega prostora s postavitvami javno dostopnih terminalov na (glede urbanih aksialnosti) za te ciljne skupine primernih mestih (npr. subvencioniranje informatizacij klubov upokojencev, društev hendikepiranih...).
- Kot sestavni del reševanja mladinske problematike uvajati »info-punkte« v bodočih mladinskih centrih sosesk.
- Preučiti možnosti dodatne uporabe nove zdravstvene izkaznice, ki jo nudi slednja (ob dejstvu, da je pretežno »nezasedena« z informacijami).
- **Ustanoviti Nacionalni svet za informatizacijo**, ki bo kot strokovno-posvetovalno telo sodeloval pri razvoju politik informatizacije. Slednji bi za kvaliteto in sinergičnost dela moral vključevati ne le tehnične in pravne strokovnjake informacijske stroke, ampak tudi raziskovalce, ki se ukvarjajo z družbeno-prostorskimi implikacijami informatizacije (andragogi, arhitekti, geografi, komunikologi, sociologi kibernetskega prostora, socialni psihologi, urbanisti...).

7. Literatura:

- [1] BAKKE, John W.: Developing Telework Regulations, *Elektronikk* 4, 1999
- [2] DOWNEY, John & Jim, McGUIGAN (Ed.): *Tehnocities*, London: Sage, 1999, ISBN 0-7619-5556-9
- [3] JACKSON, Paul J. & Jos M., Van Der WIELEN (Ed.): *Teleworking: International Perspectives, From Telecommuting to the Virtual Organisation*, London: Routledge, 1998, ISBN 0-415-17127-X
- [4] KREITZMAN, Leon: *The 24 Hour Society*, London: Profile Books, 1999, ISBN 1 86197 188-5

- [5] QVORTRUP, Lars: From Teleworking to Networking: Definitions and Trends, 1999, v: JACKSON, Paul J. & Jos M., Van Der WIELEN (Ed.)
- [6] Status Report on European Telework: New Methods of Work 1999, Brussels: DC Information Society, 1999 (najnovejša verzija je dostopna na <http://www.eto.org.uk>)
- [7] Teleworking in Ireland: New Ways of Living and Working, Report of the National Advisory Council on Teleworking, 1999 (<http://www.telework.ie/NACT/report/index.html>)
- [8] Transborder Teleworking: Towards the Formulation of and International Research Agenda, Discussion Results of a Joint Meeting Organized by The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions and The International Labour Organisation, 14-15. January 1999, Dublin
- [9] TRČEK, Franc: Problemi informatizacije Slovenije, Razgledi, 24. 11. 1999, št. 22/1149, ISSN 1318-0401
- [10] TRČEK, Franc: The Work Environment: State, Problems and Development Trends, v: Mlinar, Z. (ed.): Local Development and Socio-spatial Organisation: Trends, Problems and Policies: The Case of Koper/Slovenia, Budapest: LGL/OSI, 2000, ISBN 963-7316-65-5
- [11] WYNNE, Richard: Telework in Ireland, referat na Telework – Labour Market, Health and Well-Being, Dublin, 22-24 November, 1999
- [12] Working at a Distance: The Conclude an agreement on Teleworking in the Home, Stockholm: The Swedish Confederation of Professional Employees, 1996, ISBN 91-7168-657-6

♦
Franc Trček je raziskovalec v Centru za prostorsko sociologijo Inštituta za družbene vede na Fakulteti za družbene vede. Prvenstveno se ukvarja s sociologijo kibernetnega prostora (cybersociology) in znotraj te s sociologijo interneta. Pri tem ga raziskovalno zlasti preokupira vprašanje informacijske dostopnosti ter z njim povezane možnosti humanizacije kibernetnega prostora in možnosti izkoriščanja njegovih demokratičnih potencialov. Ob svojem temeljnem raziskovalnem področju se raziskovalno ukvarja še z naslednjimi področji: teorije družbenega razvoja, problematika merjenja družbenega razvoja, regionalni razvoj, regionalne ekonomije (zlasti problem regionalnih gospodarstev v tranziciji), kulturne geografije, urbane (sub)kulture, globalizacijske študije ter sociologija individualizacije.
♦

Na posvetovanju Dnevi slovenske informatike 2000 je Slovensko društvo INFORMATIKA podelilo priznanje ddr. Viljemu Rupniku za delo in dosežke na področju operacijskih raziskav z naslednjo obrazložitvijo:

Profesor ddr. Viljem Rupnik je v Slovenskem društvu INFORMATIKA leta 1992 ustanovil Sekcijo za operacijske raziskave, kar je bil začetek organiziranih društvenih prizadevanj v novi slovenski državi. Pred tem je delo na področju operacijskih raziskav trideset let potekalo v okviru tovrstnega jugoslovanskega društva, z ustanovitvijo Sekcije za operacijske raziskave pa je postalo to področje raziskav del dejavnosti Slovenskega društva INFORMATIKA.

Kot predsednik sekcije je začrtal usmeritve za njeno delo in povezal teoretična spoznanja s praktično uporabo le-teh. Vizijo dela na področju operacijskih raziskav, ki jo povezal tudi z evropskimi dogajanja na tem področju, je predstavil v Beli knjigi. V času predsedovanja sekciji je bil predsednik programskih odborov petih posvetovanj, katerih tri so bila s številno mednarodno udeležbo. Souredil je pet zbornikov in monografijo, ki jo je izdala sekcija. Ta je tudi izdala njegovo monografijo v treh delih o uporabi operacijskih raziskovanj v gospodarstvu. S svojim delom je pomembno prispeval k mednarodnemu pomenu in ugledu slovenskih raziskovalcev operacijskih raziskovanj.

Za dosežke in priznanje ddr. Viljemu Rupniku iskreno čestitamo.
